

# Chantar dals Retgs



Capriasca: Trais retgs moderns (© Maurizio Cattaneo, 2002)

Enturn Bavania, ils 6 da schaner, van gruppas da scolaras e da scolars en las regions catolicas vestgids sco Trais Sontgs Retgs da chasa en chasa. En ina u en pliras vuschs chantan els chanzuns veglias e novas dals Trais Sontgs Retgs – tranter quelas er melodias religiosas dal 17avel tschientaner. La cumparsa dals Trais Retgs – che vegnan savens accumpagnads d'in portastaila, da servients u da schuldads – variescha da vischnanca a vischnanca. En costumes da tuttas colurs e cun curunas traglichchantas chaminan els tras la notg. La staila fixada vi d'in fist è per regla movibla ed illuminada endadens. Empè da donaziuns en natiralias rimnan las chantaduras ed ils chantadurs oz raps per sustegnair ovras d'agid per uffants u per cumprar dultscharias. Per part vegn er scritta vi da la trav dals ischs la benedicziun per las chasas «CMB».

A Breil èn traïs Retgs ornads cun bindels en viadi cun accumpagnaders unifurmads. A Riom fan il retg Herodes e servients cun chanasters part dal til dals Retgs. En las vals dal sid dal Grischun ed en il Tessin (per exempel a Capriasca) chantan ils Trais Retgs la saira la chanzun «Noi siamo i tre re» en las chasas. En singuls lieus ha er lieu ina chavaltgada («cavalcata»). La «Epifania» è er cumbinada cun in usit da canera: Cun stgellas e cun auters instruments vegn annunzià il cumenzament dal tschaiver.

Derasaziun	GR (Surselva, Surses, Val d'Alvra, district dal Plaun, Vaz, Mesauc) e TI (Capriasca)
Secturs	Expressiuns orales Praticas socialas
Versiun	24 da matg 2012

Lebendige traditionen  
traditions vivantes  
tradizioni viventi  
tradizuns vivas



La glista da las tradiziuns vivas en Svizra sensibilisescha per praticas culturalas e per lur intermediazion. Lur basa è la convenziun da l'UNESCO per il mantegniment dal patrimoni cultural immaterial. La glista vegn fatga e tgirada en collavuraziun e cun il sustegn dals posts culturals chantunals.

In project da:



Schweizerische Eidgenossenschaft  
Confédération suisse  
Confederazione Svizzera  
Confederaziun svizra

Eidgenössisches Departement des Innern EDI  
Bundesamt für Kultur BAK

---

Ils Trais Retgs èn per ordinari scholaras e scholars da las ultimas classas primaras e da las classas dal stgalim superiur. Il chantar dals Retgs vegn organisà da las plaivs catolicas, dal caluster, da las persunas d'instrucziun u da las scholaras e dals scholars sez. Dunnas cusan la vestgadira. Sustegn vegn er da vischnancas burgaisas e d'uniuns.

### **Furmas fitg differentas**

Il chantar dals Retgs ha lieu enturn ils 6 da schaner, a chaschun da la festa ecclesiastica da l'Epifania (appariziun dal Segner, «Bavania», «Buania», «Babania» e.a., talian «Epifania») che vegn festivada sco di dals Trais Sontgs Retgs. En il Grischun è l'usit derasà en regiuns catolicas, en Surselva, en il Surses, en la Val d'Alvra, en il district dal Plaun, a Vaz ed en il Mesauc. A Landquart è il chantar dals Retgs vegni reintroducì l'onn 2001. En il Tessin chantan ils Retgs principalmain a Capriasca. L'usit sa differenziescha da vitg a vitg. En vischnancas pli grondas vegnan furmadas pliras gruppas. La data, il dumber da participants, lur vestgadira ed er las designaziuns («Ils treis sogns retgs»; u «Ils steilèrs»: quels che portan stailas) pon variar.

En vestgids plain colurs e cun curunas sin chau van las scholaras ed ils scholars sco Trais Retgs da chasa en chasa chantond chanzuns da Bavania en ina u en pliras vuschs. Els prendan er part dal servetsch divin en baselgia. Ils Retgs vegnan per il solit accompagnads d'in stailer e savens er da servients, da pasturs u da schulds. La staila da lain u da metal, bain ornada e plain colurs, è fixada vi d'in fist, savens illuminada endadens e vegn fatga ir enturn durant las chanzuns.

### **Benedicziun da la chasa e donaziuns**

En mintga chasa chanta la gruppa dals Trais Retgs ina fin duas chanzuns tradiziunalas u er pli novas. Suenten vegnan rimnadas dultscharias e donaziuns en daners per sustegnair ovras d'agid per uffants. En tscherts lieus scriva in dals Retgs cun crida la benedicziun da la chasa vi da la trav da l'isch. Quai èn ils bustabs «C M B» («Christus mansionem benedicat»: Cristus benedeschia questa chasa).

### **Vels, bindels e retg Herodes**

A Domat èn pliras gruppas da Retgs en viadi cun ina staila, dentant senza accompagnament e mo durant il di. L'emprim vegni chantà en la baselgia parochiala davant il parsepen. Alura suonda la tura tenor in urden fix. La vestgadira era pli baud in tschop da vali e chautschas-chaltschiel. Oz portan ils Retgs chautschas nairas, ina tunica fin als chaluns ed in chapè oriental cun vel.

A Breil va ina gruppa che sa cumpona da traies Retgs ornads cun bindels, da quatter schulds, d'in stailer e dal «catschatut» da chasa en chasa. Il chapitani maina la gruppa, alura suonda il «serviturs». Tut ils accompagnaders dals Retgs portan unifurmas sco ils uffiziers dal temp dals servetschs en terras estras. Vi dals Retgs pendan bindels. En maun han els ina «batgetta». Fin en ils onns 1980 avevan quellas nov famiglias da Breil, che avevan procurà per la vestgadira, il dretg da metter in retg. Dapi lura n'è l'occupaziun betg pli colliada cun in dretg. Er mattas dastgan sa participar.

En il Surses chantan ils Trais Retgs enturn son Silvester e Bumaun. Organisà vegn l'usit da las scholaras e dals scholars sez. A Riom accompagna il retg Herodes cun ses servient la gruppa dals Retgs. Mats cun chanasters («canastrèrs») rimnan raps e dultscharias. In dals servients intuna las chanzuns ed il servient il pli giuven («cloma raps») ha l'incarica da rugar suenter las chanzuns per 20 raps per convertir il retg Herodes.

### **«Noi siamo i Tre Re»**

En il Tessin è la «Epifania» la festa da las gruppas da giuventetgna. Il chantar tradiziunal dals Retgs è sa mantegnì principalmain a Capriasca, nua ch'ils uffants dad otg fin tredesch onns, vestgids sco Trais Sontgs Retgs, èn en viadi la saira dals 5 da schaner. Lur fatschas èn coloradas cun color naira, d'argient u dad aur. Els portan ina staila dad aur, ina navitschella d'intschains, in parsepen ed ina stgatla decorada per las donaziuns. En las chasas chantan els l'enconuschenta chanzun «Noi siamo i tre re», intschainsan alura la stanza e rimnan donaziuns (daners, dultscharias). Il tur dura duas fin traies uras e po er finir en in'ustaria. Avant intgins onns han ils uffants da Tesserete er fatg part d'ina occurrenza tradiziunala da teater.

Er en auters lieus dal Tessin ed en il Mesauc annunzian stailers («cantori della stella») cun lur chanzuns e cun lur rimas l'arrivada dals Trais Sontgs Retgs (a Giubiasco, a Gordola, a Ponte Tresa, a Roveredo en il Mesauc). Quests cortegis vegnan organisads da la plaiv u d'uniuns da cultura e da temp liber. Per part ha er lieu ils 5 da schaner in cortegi da canera cun stgellas (per exempel a Lumino en il chantun Tessin u a Roveredo en il Mesauc). Igl è il cumenzament dal temp da tschaiver.

### **«Cavalcata dei Re Magi»**

Ils 6 da schaner ha lieu a Bigorio (Capriasca) ed en auters lieus dal Tessin (Arbedo, Locarno, Lugano, Sorengo, Castel San Pietro) in ulteriur usit dals Trais Retgs. Travestgids sco Trais Retgs ed accompagnads da musica da cornamusa chaminan u chavaltgeschan traies umens tras las vias fin a la baselgia, nua ch'els repartan

dultscharias u pitschens regals als uffants. A Bigorio ha lieu ina chavaltgada fin a la claustra dals chaputschins. Ils visitaders accumpognan ils Retgs sin l'ultim toc a pe. Alura retschaivan ils muntgs ils giasts cun bavrondas chaudas e cun in grond lieu. Questas chavaltgadas èn vegnidas introducidas durant ils onns 1960 tenor l'exempel da l'Italia.

### Turas da batlegiar da la glied povra

La tradiziun dal chantar dals Retgs po vegnir cumprovada a partir dal 16avel tschientaner en il territori da la Germania dal sid en ils contorns da claustras. Ovras da la pictura ollandaisa-flama (Rembrandt, Jan Stehen, Cornelius Troost) documenteschan il chantar dals Retgs al cumenzament dal 17avel tschientaner. Sco representants dals Trais Retgs chantava glied povra – scolars, magisters e schuldads relaschads – en las citads ed en ils vitgs. Els rimnavan natiralias e raps per sai e per lur famiglias. Il batlegiar vegniva dentant resentì sco mulestus, uschia che las autoritads han scumandà l'usit en blers lieus. En Surselva para il chantar dals Retgs dad esser resortì da la scola claustrala da Mustér.

### Retgs pli e pli giuvenns – ed er Reginas

Oriundamain organisavan las cumpagnias da mats il chantar dals Retgs. Pli tard ha la Baselia catolica sviluppà vinavant quest usit e l'ha surdà als scolars dal stgalim superiur. Cur ch'il dumber d'uffants en ils vitgs ha cumenzà a sa diminuir, han er scolars pli giuvenns e – dapi ils onns 1980 – er mattas prendì part al chantar dals Retgs. L'onn 1979 vegniva l'usit tgirà en 50 da 65 vischnancas grischunas rumantschas. Ils ultims ventg onns è l'interess per quest usit puspè creschì. En blers lieus han ins renovà la vestgadira e fatg novas stailas. Entant ch'il chantar tradiziunal dals Retgs è sa mantegnì en il territori interalpin, ha l'ovra missiunara internaziunala «missio» promovì il chantar dals Retgs e las benedicziuns da las chasas en ils ulteriurs territoris catolics da la Svizra.

### Chanzuns tradiziunalas e novas

Per part è l'usit vegnì transferì dals 6 da schaner – che vala bain sco festa ecclesiastica gronda – sin la fin d'emna ch'è il pli datiers da Bavania. En territoris turistics chantan ils Retgs gia il suentermezdi en las ustarias dal territori da skis, en chasas da vacanzas (per exempel a Parsonz) ed en hotels (per exempel a Flem). En vischnancas linguisticamain maschadadas sco Domat, Razén u en la Val d'Alvra vegnan chantadas chanzuns rumantschas e tudestgas. Il repertori da las chanzuns dals Trais Retgs derivava pli baud surtut da la «Consolaziun dell'olma devoziusa» – la collecziun da

chanzuns religiusas ch'è vegnida stampada pliras giadas dapi la fin dal 17avel tschientaner. Ussa èn vegnidas vitiers novas cumposiziuns ed er chanzuns da linguas estras. La populaziun pli veglia preferescha dentant anc adina chanzuns tradiziunalas. Sco donaziuns remplazzan dultscharias e daners las donaziuns en natiralias sco paun cun paira, nuschs e fritgs.

Tradiziuns sumegliantas chattan ins en ils chantuns Lucerna (citad da Lucerna e Nebikon), Argovia (Wettingen), Soloturn (Bärschwil), Son Gagl (Rapperswil), Valais (Lötschental), Glaruna sco er en regiuns da l'exteriur vischin, per exempel en Baviera, a Kärnten, en il Tirol ed en il Tirol dal sid.

Artists grischuns preschentan il chantar dals Retgs sin maletgs ed en istorgias, per exempel «Bavania», «Ils stailers» u «Trais retgs» dad Alois Carigiet, «Drei Könige» da Rudolf Mirer u il cudesch illustrà «Martin steiler» da Giovanni Netzer.

---

### Ulteriuras infurmaziuns

Riscopriamo insieme «A cantà ra Befana». En: Mosaico. Periodico della Scuola Media di Tesserete no. 6 (dicembre). Tesserete, 1991

Babania, Buania. En: Dicziunari Rumantsch Grischun, vol. 2. Ed. Societad retorumantscha. Cuir, ils 1947 – 1957

Franco Ferrari: Quando si andava a cantar la Befana. En: Giornale del Popolo, 7 gennaio 1997

Walter Heim: Volksbrauch im Kirchenjahr heute (Schriften der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde Band 67). Basilea, 1983

Alfons Maissen: Dreikönigsbräuche in der Surselva. En: Brauchtum, Handwerk und Kultur (Romanica Raetica 14). Ed. Societad retorumantscha. Cuir, 1998

Gion Arthur Manetsch: Ils treis sogns retgs en tiara romontscha. En: Das Jahr der Schweiz in Fest und Brauch. Turitg, 1981

Aldo Morosoli: Sulla via dei Re Magi. En: Rivista di Lugano no. 52, vol. 70. Lugano, 2008

Dietz-Rüdiger Moser: Bräuche und Feste durch das ganze Jahr. Gepflogenheiten der Gegenwart in kulturgeschichtlichen Zusammenhängen. Friburg, 2002

Hans Moser: Volksbräuche im geschichtlichen Wandel. Ergebnisse aus fünfzig Jahren volkskundlicher Quellenforschung. Minca, 1985

Silvio Savi: Feste e tradizioni della Pieve Capriasca (Ticino). En: Schweizerisches Archiv für Volkskunde, vol. 36. Basilea, 1938